

ORSZÁGOS RABBIKÉPZŐ
ZSIDÓ EGYETEM

בית־מדרש לרבנים
האוניברסיטה ללימודי היהדות בהונגריה

תרל"ח 1877

Zsidó vallás és kultúra 1.

7. Szimbólumok. A zsinagóga: építészete, elrendezése, berendezési tárgyai.

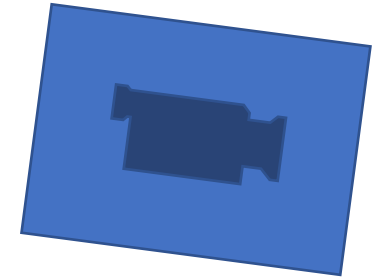
2023. 11. 13.

Biró Tamás

ELTE BTK Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék, biro.tamas@btk.elte.hu
OR-ZSE Judaisztikai Tanszék, birot@or-zse.hu

Figyelem, felvétel indul!

- Azok is meghallgathatják, akik nem tudnak részt venni a szinkron előadáson.
- Előadás visszahallgatható a vizsgára való készülés során.
- Kérem, aki nem szeretne látszódni a felvételen, az állítsa le a videóját, halkítsa le a mikrofonját. Aki nem így tesz, az beleegyezik abba, hogy felvétel készül róla.

ELTE BTK Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék

Weboldal: <http://hebraisztika.elte.hu/site/>

- Keleti nyelvek és kultúrák alapszak, hebraisztika szakirány (BA)
- Hebraisztika MA
- Hebraisztika-judaisztika PhD
- Minorok:
 - Judaisztika diszciplináris minor
 - Hebraisztika diszciplináris minor
 - Bibliatudomány diszciplináris minor.

Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Department of Assyriology and Hebrew
Eötvös Loránd University

Judaisztikai Kutatócsoport
MTA TK Kisebbségkutató Intézet
Centre of Jewish Studies
Center for Social Sciences, Institute for Minority Studies

1088 Budapest, Múzeum krt. 4/F | Tel.: +36 (1) 411-6749 | email: ahf@btk.elte.hu

Nyitólap Main page
Hírek News
General Information
Assziriológia Assyriology
Hebraisztika Jewish Studies
HebraWiki Project
Munkatársak Faculty&Staff
Órák Courses
Könyvtár Library
Kiadványok Publications
Cikkek Articles
Iráttár Archives
Kutatás Ongoing research
Hasznos linkek Links
Volt hallgatók Alumni
Szakdolgozatok Theses

Látogatók 2005. szept. 1. óta / Visitors since 01/sept/2005: 373217

Interjú a Lendület-pályázat nyertesével: Niederreiter Zoltánnal

Praktikus dolgok:

Órák időpontja:
14:00 (+) – 14:30 (+)

- A kurzus honlapja: <http://birot.web.elte.hu/courses/2023-jiddiskajt1/>
<http://birot.web.elte.hu/jiddiskajt/> *(a félév végéig)*
- Teams csoport: *Crs 23-24-1 BBN-HEB11-221 01 Zsidó vallás és kultúra 1.*
- Biró Tamás: biro.tamas@btk.elte.hu, birot@or-zse.hu, birot@birot.hu
- Fogadóóra: emailés egyeztetés alapján
- Pótlás, ha sok óra elmaradna.

A kurzus honlapja:

<http://birot.web.elte.hu/courses/2023-jiddiskajt1/>

- Prezentációk
- Hasznos linkek

Folyamatosan bővül

Tippeket köszönettel fogadok

Zsidó vallás és kultúra 1, ELTE 20: x +

← → ↻ 🏠 ⚠ Nem biztonságos | birot.web.elte.hu/courses/2020-jiddiskajt1/

Zsidó vallás és kultúra 1

[Jewish Religion and Culture 1]

ELTE BTK 2020 őszi félév

Tárgykódok: BBN-HEB11-221, BBN-VAL11-131:4, BBN-BIB-611, BBV-202.04; BMVD-202.04.

Oktató: [Biró Tamás](#)

Időpont és helyszín: csütörtök, 12:00–13:30, online
(Teams, a csoport neve: Course 2020/21/1 BBN-HEB11-221 01 - Zsidó vallás és kultúra 1.)

Kurzusleírás

[Előzetes szillabusz.](#)

Szeptember 10.: 1. Bevezetés. Mi a zsidóság? Hogyan írható le?
[Prezentáció 1.](#)

Hasznos linkek, források

Hayim Halevy Donin, *Zsidónak lenni* c. könyve [online](#) a Chabad-Lubavics oldalán.

Hahn István, *Zsidó ünnepek és népszokások* (reprint: Budapest: Neumann, 2005) [online](#) a Magyar Elektronikus Könyvtár oldalán.

Ujvari Péter (szerk.), *Magyar zsidó lexikon* (Budapest, 1929) [online](#) a Magyar Elektronikus Könyvtár oldalán.

Teams csoport

Crs 23-24-1 BBN-HEB11-221 01 Zsidó vallás és kultúra 1.

- Csatornák
- Fájlok
- Feladatok,
jegyek

The screenshot shows a Microsoft Teams chat window for a course group. The interface includes a search bar at the top, a navigation pane on the left with icons for Activity, Chat, Teams, Assignments, Calls, and Files, and a main chat area. The chat area displays a conversation in the 'General' channel. The chat history shows a message from 'Vadas Réka' asking if everyone is present, followed by a reply from 'Baranyi Janka' saying 'Oké, köszi'. Below this, a meeting ended notification is shown. A date separator indicates 'September 11, 2020'. An assignment titled 'Források kategorizálása' is posted, due on September 16, with a 'View assignment' button. At the bottom, there are notifications for team members being added: 'Neptun kurzus szinkron' has added 'Jakubik Anna Edina', 'Ipacs Fanni Virág', and 'Lédermayer Regina' to the team. A 'New conversation' button is visible at the bottom of the chat area.

Folyamatosan bővül

Tippeket köszönettel fogadok

- 1. Látják-e a saját eredményüket,
látják-e a hibáikat?*
- 2. Ha kérdésük van egy hibával
kapcsolatban, bátran keressenek!*

Visszajelzés és néhány kiegészítés
a beadandóval kapcsolatban

מראל

חדש

Nézzük meg a tartalomjegyzéket a szidur (imakönyv) elején (a pdf 3. oldalán). Figyelem, a hébert jobbról balra kell olvasni, ezért ez az imakönyv is (akárcsak a legtöbb imakönyv) a magyar olvasó által megszokott könyvekhez képest fordítva van kötve. A tartalomjegyzéken belül is az első hasáb a jobb oldali, majd következik a bal oldali hasáb. Figyelje meg a hivatkozott oldalszámokat!

Vajon az alábbi állítások közül melyik írja le viszonylag pontosan az imakönyv szerkesztési elvét?

(1 pont)

- A rövidebb imák után egyre hosszabb imák következnek.
- A hosszú imák után egyre rövidebb imák következnek.
- A sokak által elmondandó imák után az egyre speciálisabb csoportoknak (pl. csak férfiaknak, csak levitáknak, csak kohanitáknak, csak rabbiknak) szánt imák következnek.
- A gyakran elmondandó imák után az egyre ritkábban (például csak hetente egyszer, csak havonta egyszer, csak évente egyszer) elmondandó imák következnek.
- A ritkán elmondandó imák után az egyre gyakoribb imák következnek.
- A régi eredetű imák után az egyre újabb imák következnek.
- Az újabb keletű imákat a régebbi keletkezésű imák követik.

DO
NYV

fordítás

Visszajelzés + kiegészítés

1. Az imakönyv = **sziddur** szerkezete:

- *tadir ve-se-ejno tadir – tadir kodem* „gyakori és nem gyakori – a gyakori előbb”
- hétköznap reggeltől estig > szombaton péntek estétől szombat estig > ros hodes (benne Hallel – 10. kérdés: Fél Hallel: ros hodeskor, valamint pészah utolsó hat napján) > ünnepek > temetés stb.

2. **Sma Jisrael** három része

- *Kabbalat ol samajim* „az ég uralma jármának az elfogadása”
 - *Kabbalat ol micvot* „a parancsolatok jármának elfogadása”
 - *Jeciat micrajim* „kivonulás Egyiptomból”
- + fiak tanítása
+ tfillin, mezuzá
+ cicit (szemléelőrojtok)

מזרח

חדש

- A harmadik rész megismétli és kiegészíti az első két részben megfogalmazott gondolatokat.
- A második rész egyes mondatai hasonlítanak az első rész egyes mondataira, de többes számban állnak.
- Mindhárom rész az ima fontosságáról szól.
- Mindhárom rész a gyermekek vallásos nevelésének fontosságát emeli ki.
- Mindhárom rész tartalmaz motívumokat Izrael történetéből.

DO NYV

dítás

Monoteizmus: Isten egysége

Isten szeretetének a parancsolata

A parancsolatok betartásáért járó jutalom

Az Egyiptomból való kivonulás (exodus) említése

A parancsolatok megszegéséért járó büntetés

A szemléelőrojt (cicit / cicesz) parancsolata

Az ósatyáknak tett ígéret Kánaán földjére vonatkozóan

A **Smone eszré / Főimádság / Amida** hétköznapi reggeli szövege a szidur 57.-68. (69.) oldalán található. Olvassa el az ima szövegét. Keresse meg, melyek azok az áldások, amelyek Izrael / a zsidó nép eredetére, múltjára, történetére és jövőjére tartalmaznak konkrét utalásokat. (A különböző speciális alkalmakkor, például a tíz bűnbánónapon vagy hanukkakor, purimkor, beszúrt részeket ne vegye figyelembe.)

(1 pont)

Keresse meg, melyek azok az áldások, amelyekben az imádkozó konkrét, világi, a saját életét is érintő kérésekkel fordul Istenhez. (A különböző speciális alkalmakkor, például a tíz bűnbánónapon vagy hanukkakor, purimkor, beszúrt részeket ne vegye figyelembe.)

(1 pont)

- "1. Ősatyák", "3. Isten szentsége", "6. Megbocsátás", "18. Hálaadás"
- "1. Ősatyák", "11. A jog helyreállítása", "14. Jeruzsálem újjáépítése", "17. Szentélybeli szolgálat"
- "4. Tudat", "8. Gyógyulás", "9. Megélhetés", "19. Béke"
- "2. Isten hatalma", "4. Tudat", "12. Besúgóok és gonosztevők", "13. Igazak"
- "5. Megtérés", "7. Megváltás", "10. Száműzöttek egybegyűjtése", "16. Isten meghallgatja az imát"

6

A 91. oldalon olvassa el az ún. **Teljes kaddis** szövegét. A különböző kaddisok Istent dicsőítő, arámi nyelvű imák, amelyeket minjenben (azaz tíz felnőtt zsidó férfi jelenlétében) kell elmondani: egy ember mondja a Kaddist, a többiek pedig felelnek neki. A Teljes kaddis elmondása közben (askenázi közösségekben) összesen hány alkalommal mondja a közösség azt, hogy „ámen”?

(1 pont)

A válasz egy egyetlen számjegyből álló szám.

Írja be a választ

7

Nézze meg a mellékelt videót, majd vesse össze a **Teljes kaddis** szövegét a **Gyászolók kaddisa** szövegével a 92. oldalon. A Kaddis ezen verziója egy kicsivel rövidebb. Hány „ámen” hiányzik a Gyászolók kaddisából a Teljes kaddishoz képest?

(1 pont)

A 118-120. oldalakon mindenféle áldásokat találunk. Ezek mind úgy kezdődnek, hogy „áldott vagy te, Örökkévaló Istenünk, a világ királya, aki...”. Az áldás befejezése a szituációtól függ.

A Misna „Berakhot” traktátusa 6. fejezet 1. misnája így hangzik: „Milyen áldást mondunk a gyümölcsökre? A fán termő gyümölcsökre ezt mondjuk: ... aki teremti a fa gyümölcsét. Kivéve a borra, mert arra azt mondjuk: ... aki teremti a szőlőtő gyümölcsét. A földön termő gyümölcsökre azt mondjuk: ... aki teremti a föld gyümölcsét. Kivéve a kenyérrre, mert a kenyérrre azt mondjuk: ... aki előhozza a kenyeret a földből. És a zöldségekre azt mondjuk: ... aki teremti a föld gyümölcsét. Rabbi Jehuda [kisebbségben maradt véleménye] szerint: ... aki teremti a füvek fajtáit.”

(1 pont)

Melyek azok az ételek, amelyekre a következő áldást kell mondani. „áldott vagy te, Örökkévaló Istenünk, a világ királya, aki teremti a fa gyümölcsét”?

- gránátalma, datolya, füge, körte
- alma, szőlő, dinnye, őszibarack
- sárgarépa, eper, szőlő, sóska
- búza, árpa, rozs, komló

מראל

חדש

Válaszoljunk a Hegedűs a háztetőn elején feltett kérdésre: van áldás a cárra? Igen, van, mégpedig a következő:
(1 pont)

A Sámuel imája 120. oldalán található áldások közül válassza ki a megfelelőt.

- Aldott vagy Te, Örök Istenünk, Világ Ura, jó és jótevő!
- Aldott vagy Te, Örök Istenünk, Világ Ura, igaz bíró!
- Aldott vagy Te, Örök Istenünk, Világ Ura, aki mindenféle illatszert teremtett!
- Aldott vagy Te, Örök Istenünk, Világ Ura, aki az óceánt alkotta!
- Aldott vagy Te, Örök Istenünk, Világ Ura, kinek ilyen a világa!
- Aldott vagy Te, Örök Istenünk, Világ Ura, aki bölcsességéből részt adott az istenfélőknek!
- Aldott vagy Te, Örök Istenünk, Világ Ura, ki a halandó embernek részt adott bölcsességéből!
- Aldott vagy Te, Örök Istenünk, Világ Ura, ki a halandó embernek részt adott dicsőségéből!

IMAKÖNYV

Új magyar fordítás

10

Nézzük meg a következő videót: <https://www.youtube.com/watch?v=eLVj6Evltr0>. Balla Zsolt lipcsei rabbi a koronavírus miatt online közvetíti a közösségének a pészahi ünnepi liturgiát, annak Hallel nevű részét, egy zsoltárfűzért. Ezt megtalálja a szidur 329-333. oldalán.

A 329. oldal tetején elolvashatja, hogy mikor mondunk ún. Egész Hallélt, és mikor Fél Hallélt. Utóbbi alkalmakkor két zsoltár felét kihagyjuk. Nézze meg az imakönyvben, hogy mely zsoltárok felét hagyjuk ki.

(1 pont)

- 113. és 114. zsoltár
- 114. és 115. zsoltár
- 115. és 116. zsoltár
- 116. és 117. zsoltár
- 117. és 118. zsoltár

Küldés

Kérdések az eddigiekkel kapcsolatban?

Nők és a parancsolatok

A hagyományos vallási rendszerben „csökkentetten jogképes” személyek

Ha nem (teljesen) jogképes, nem is kötelezett (bizonyos) micvákra.

- Kiskorúak:
lányok 12, fiúk 13 éves korig. De micvagyakorlás nevelési célzattal.
- Rabszolgák: „héber rabszolgák” vs. „kánaánita rabszolgák”
- „Siketnémák és bolondok”
- Nők

Aki nem kötelezett egy micvára...

Vajon ...

- ... ha valaki nem kötelezett egy parancsolat teljesítésére, akkor attól még teljesítheti azt? Szabad neki, vagy meg van neki tiltva?
- ... a parancsolat teljesítésének számít, ha valaki úgy cselekszi meg a micvát, hogy az rá nem vonatkozik?
- ... mi ér többet: ha valaki azért cselekszi meg a parancsolatot, mert arra kötelezve van, vagy ha önkéntes döntésként cselekszi azt meg?

Például: *Nőknek tilos tfillint rakniuk? Szabad, de nem ér semmit? Szabad, és vallási érdem?*

Aki nem kötelezett egy micvára...

Vajon ...

- ... ha valaki nem kötelezett egy parancsolat teljesítésére, akkor attól még teljesítheti azt? Szabad neki, vagy meg van neki tiltva?
- ... a parancsolat teljesítésének számít, ha valaki úgy cselekszi meg a micvát, hogy az rá nem vonatkozik?
- ... mi ér többet: ha valaki azért cselekszi meg a parancsolatot, mert arra kötelezve van, vagy ha önkéntes döntésként cselekszi azt meg?

Szemponatok: a hagyományos rabbinikus zsidóság szerint (1) *parancsolat teljesítése azért érdem, mert Isten szándékát teljesítjük*; (2) *a bevett gyakorlat (minhág) kvázi törvényként kötelez, megváltoztatása nehéz (indoklást igényel)*; (3) *egyéni érzések ritkán számítanak.*

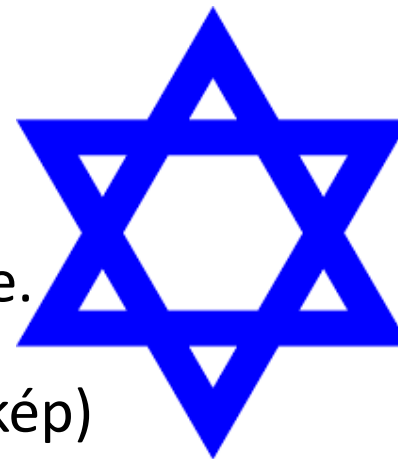
Például: *Nőknek tilos tfillint rakniuk? Szabad, de nem ér semmit? Szabad, és vallási érdem?*

Egy kicsit felvezetés a
következő témához is:
a zsinagóga belső tere

Szimbólumok

A zsidóságot jelképező szimbólumok

- Dávid-csillag: *magen David* מַגֵּן דָּוִד 'Dávid pajzsa'
Középkor óta zsidók jelképe. Nincs vallási jelentősége.
- Menóra: hétágú gyertyatartó (római kor óta jelkép)

↔ hanukija / hanukkai menóra: 8+1 ágú

© Can Stock Photo - csp1380052

a szentélybeli hétkarú menóra másolata

Zsidó szimbólumok

- Izrael Állam zászlója és címere

(vö. tálesz csíkjai + cicesz eredeti kék színe, „tekhélet”)

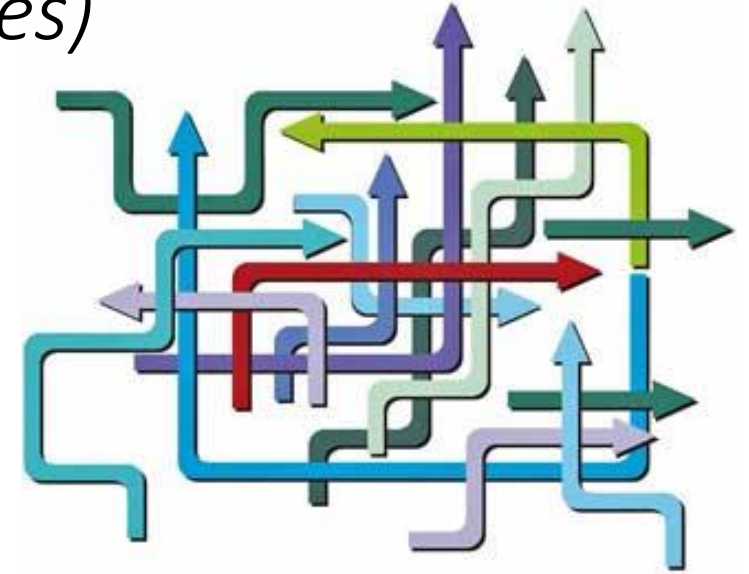
- Temető: kohanita kéz és levita korsó

A szakralis tér fogalma

A vallás mint rendszer *(ismétlés)*

- A vallás, mint „komplex rendszer”: pl.
 - Történeti *narratívák* (pl. mítoszok) és a *világkép* elemei (például istenek, démonok...) adják egyes *rítusok* „értelmét”, magyarázatát.
 - Etikai **normák** és vallási **törvények** eredetéről szóló *narratívák*.
 - **Szagrális épületek** és **szagrális tárgyak** *rítusok*ban betöltött szerepe.
 - **Szagrális művészetek** a mitológiai *narratívák*ból veszik a tárgyukat.
 - *A vallási specialisták* (papok, sámánok, stb.) mint a **normák** és *rítusok* szakemberei, akik egyúttal vezetik a *vallási közösségeket*

A „szent idő” és a „szent tér”

- Eliade (*A szent és a profán*, 1957): a **tér** és az **idő** inhomogenitása
- Speciális idők, **amikor** „megnyilatkozik a Szent”

- **Amikor** speciálisan kell viselkedni. Avagy **amikor** speciális **élményt lehet szerezni**.

Egyszeri történelmi alkalom?
Életeseményhez köthető?
Naptári ciklushoz köthető?

A szent idő, mint a rítus **elkülönített** időpontja → ünnepek, stb.
amikor speciálisan kell viselkedni.

- Teofánia a mitológiában/narratívában:

pl. Exod 19, 10. Az Úr pedig monda Mózesnek: Eredj el a néphez és **szenteld** meg őket **ma**, meg **holnap** és hogy mossák ki az ő ruháikat;
11. És legyenek készek harmadnapra; mert **harmadnapon** leszáll az Úr az egész nép szeme láttára a Sinai hegyre.

elhatárolt időben
speciális élmény és
speciális viselkedés

itt &
most

- A naptárban: péntek / szombat / vasárnap; újév; ...
- A rítus időpontja: tipikusan az ünnepek. → Ld. jövő félévben.

A „szent idő” és a „szent tér”

- Eliade (*A szent és a profán*, 1957): a **tér** és az **idő** inhomogenitása

- Speciális terek, **ahol** „megnyilatkozik a Szent”

- **Ahol** speciálisan kell viselkedni. Avagy **ahol** speciális **élményt lehet szerezni**.

Természetes hely vagy épített hely?

A szent tér, mint a rítus **elkülönített** helyszíne → szentélyek, templomok, stb., ahol speciálisan kell viselkedni.

- Teofánia a mitológiában/narratívában:

pl. Exod 3, 4. *És látá az Úr, hogy oda méne megnézni, és szólítá őt Isten a csipkebokorból, mondván: Mózes, Mózes. Ez pedig monda: Ímhol vagyok.*

5. *És monda: Ne jöjj ide közel, oldd le a te saruidat lábaidról; mert a hely, amelyen állasz, **szent föld**.*

elhatárolt térben
speciális élmény és
speciális viselkedés

itt &

most

- Földrajzban: Izrael földje (Szentföld); Jeruzsálem; Himalája...
- A rítus helyszíne: szentélyek, templomok, zsinagógák; Kotel; Mekka...

Kultuszhelyek: *szempontok az elemzésükhöz*

- Templomok, zsinagógák, szentélyek, jósdák... Siratófal, Kába-kő...
- Rítusokra kijelölt szakrális helyek/terek (vö. Eliade-féle *szent tér*).
Ex. 25:8: „És készítsenek nékem **szent** hajlékot, hogy ő közöttük lakozzam.”

➤ Természetes hely (pl. egy szent hegy, pl. *Morija*)
vagy épített hely (pl. Szentély) ?

- Szükség van-e a szakrális hely felavatására?
Deszakralizálható és reszakralizálható-e?

➤ Egyedi hely (pl. *a* zsidó Szentély)
vagy tetszőlegesen ismételtető (pl. zsinagógák) ?

- Kizárólagosan ott végezhető el a kultusz, vagy máshol is?

A zsinagóga mint szakrális tér a zsidóságban

- Milyen kérdéseket tehetünk fel, hogy megértsük a *zsinagóga* fogalmát?
 - Mi a zsinagóga **meghatározása**?
 - Mitől válik egy tér zsinagógává? Megszűnhet a szakrális státusza? (Időben mettől meddig?)
 - Hol kezdődik, hol végződik térben? Például szakrális tér-e a zsinagóga előtere, udvara?
 - Mi a tér belső **struktúrája**?
 - Van-e hierarchia, „szentebb” és „kevésbé szent” tér? Tükrözi ez a vallás más aspektusát?
 - Különböző korokban, különböző irányzatokban, földrajzilag változik-e a struktúra?
 - Mi a zsinagóga (*pl. rituális, közösségi stb.*) **funkciója**?
 - Milyen tevékenységek zajlanak a szakrális térben?
 - Ezeket a tevékenységeket máshol is lehet végezni?
 - Hogy viszonyul a **hívő** a zsinagógához?
 - Mit érez a hívő, ha belép a szakrális térbe? Hogyan gondol rá?

A zsinagóga eredete, építésze

Az első / salamoni templomtól a zsinagógáig

– párhuzamok és különbségek –

- Salamoni templom leírása: *1Kir 6-8, 2Krón 2-4*
menóra, oltár, parokhet, kaporet...
- Zsinagóga „átveszi” a jeruzsálemi szentély „helyét”, i. e. 586 / i. sz. 70 után.
- Számos újkori zsinagóga mint a jeruzsálemi szentély mása (ld. a következő diát).
- Elnevezések: zsinagóga / sul / stibl / templom / synagoge /
bét kneszet ('gyülekezés háza') / *bét tefila* (imaház) / *bét midrás* (tanház)
- Kohén/kohanita, levita, jisrael. Düchenolás = kohanita áldás.

Építészet: a zsinagógák mint szentélyek

A jeruzsálemi szentély és az amszterdami portugál zsinagóga (1675)

Építészet: a zsinagógák mint szentélyek

A Dohány utcai zsinagóga (1859)

„És készítetek számomra szentélyt,
hogy közöttük lakozzam” (Exod 25,8)

újpesti zsinagóga

Talmudi források

- Rabbi Simon ben Jochaj mondta: Nézd, milyen kedveltek Izrael (fiai) Isten előtt: bárhova is száműzettek, a *sekhina* (isteni jelenlét) velük van. (...) Babilóniába száműzettek, és a *sekhina* velük van. (...)

Babilóniában hol? Abaje azt mondta: Hucal zsinagógájában és a nehárdeai (...) zsinagógában.

Kis szentély leszek a számukra [azokban az országokban, ahova elmennek] (Ezékiel 11,16) – Rabbi Jichak mondta: Ez a [vers a] babilóniai zsinagógákra és tanházakra vonatkozik. És Rabbi Elazar azt mondta: ez a vers mesterünknek [Ravnak] a házára vonatkozik. (Babilóniai Talmud, *Megila* 29a)

- Rés Lákis mondta: Akinek van zsinagóga a városában, de nem jár oda imádkozni, azt rossz szomszédnak nevezik. (bTalmud *Berakhot* 8a)

Maimonides (r. Mose ben Maimon, Rambam):

Misne Tora

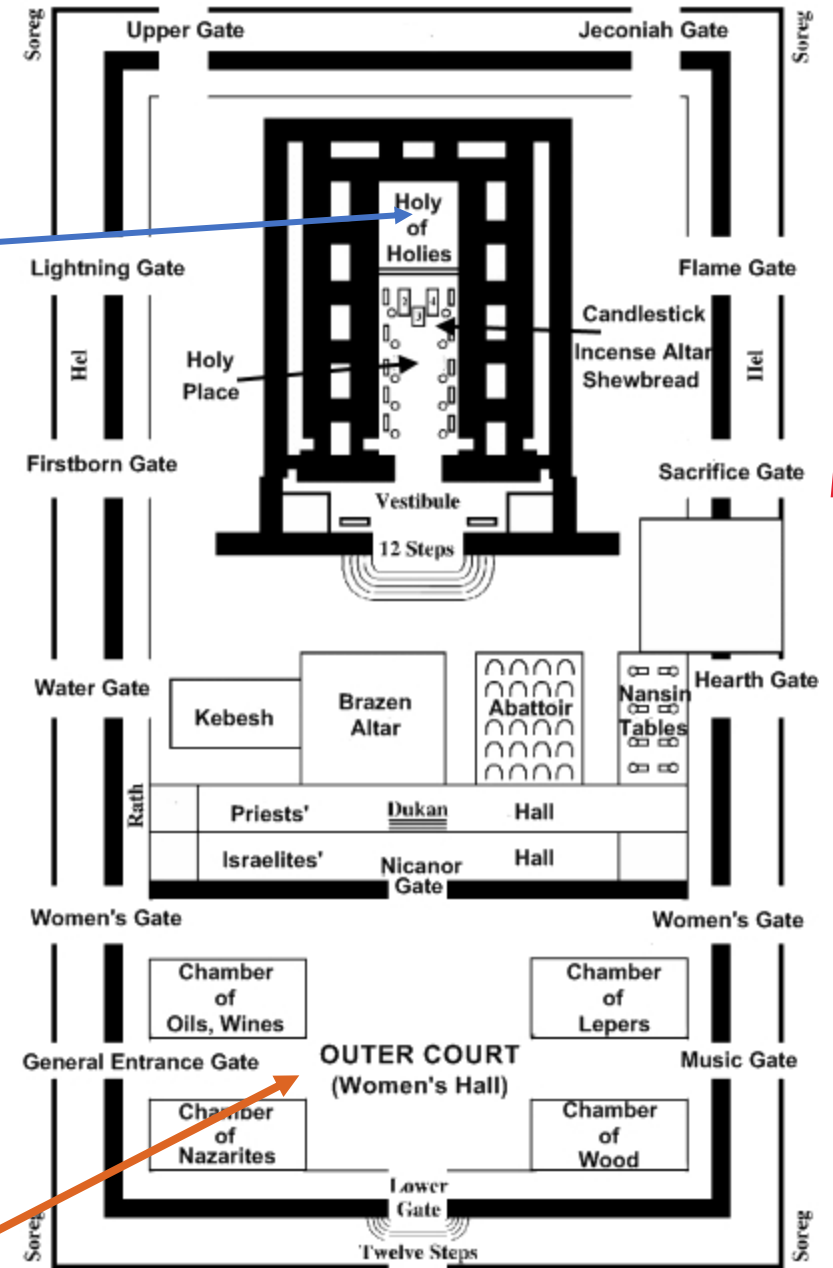
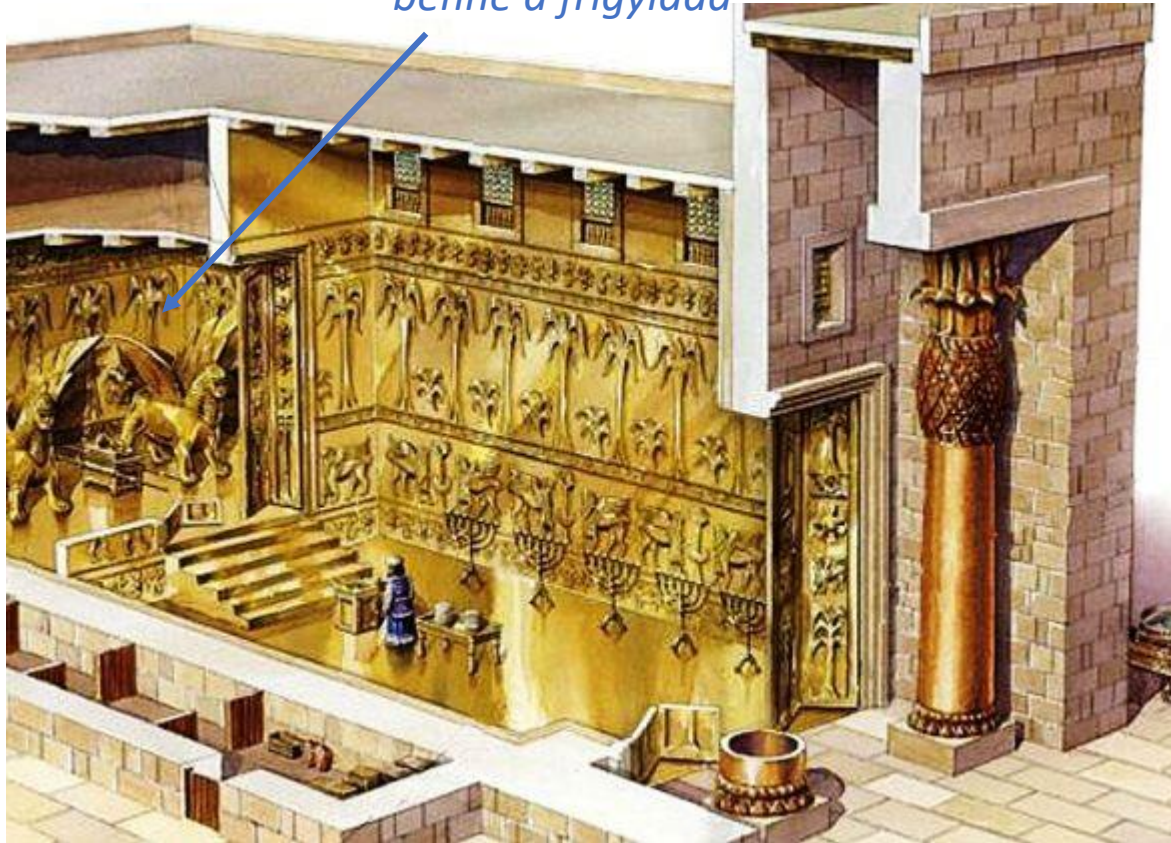
(törvénygyűjtemény, 12. század)

Minden település, ahol lakik tíz zsidó, köteles előkészíteni egy helyet, ahol összegyűlnek imádkozni minden imaidőben – ezt nevezik *bet kneszet*-nek. A város lakói kényszeríthetik egymást a zsinagóga építésére és hogy vegyenek maguknak egy tekercs Tórát, *Neviimet* és *Ktuvimot*. (*Ima szabályai [Hilkhot Tefila]* 11:1)

A zsinagóga belső elrendezése

A jeruzsálemi szentély belseje

*Szentek szentély,
benne a frigyláda*

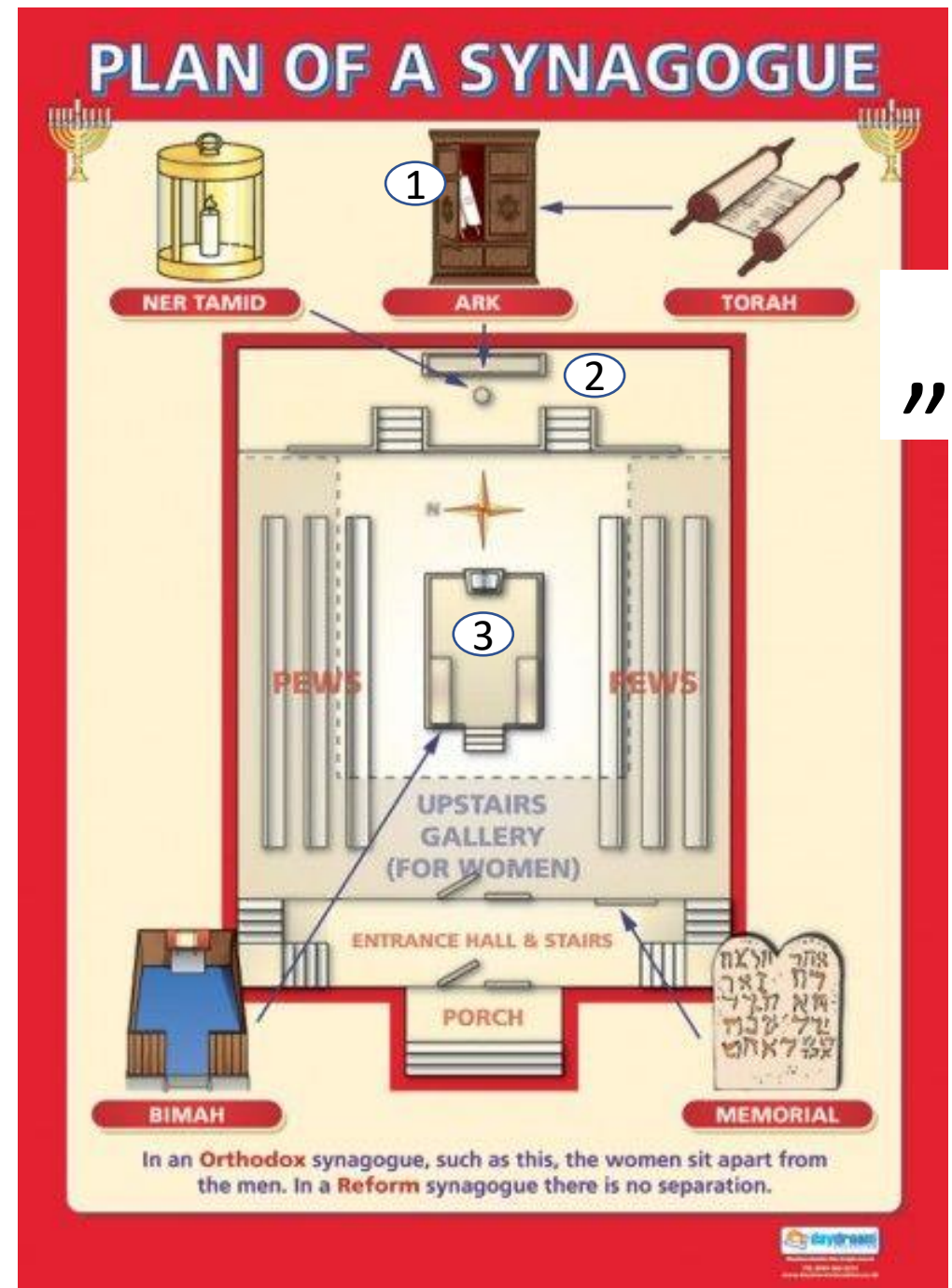

K

a nők udvara (ezrat nasim)

A zsinagóga belső tere és berendezési tárgyai

- Tájolás: „kelet” *mizrah* מזרח
Jeruzsálem felé (elvileg)
- Három fókuszpont:
 1. tóraszekrény/frigyszekrény,
 2. előimádkozó állványa,
 3. tóraolvasó emelvény és asztal.
- Női karzat (*ezrat nasim*),
de legalább *mehica* ('elválasztás')

A zsinagóga belső tere

- Kisebb és nagyobb belső terek

frigyszekrény / tóraszekrény / aron ha-kodes
a „keleti” falon

a rabbi
pulpitusa

ezrat nasim / női karzat

A zsinagóga belső tere

- Kisebb és nagyobb belső terek

*A wormsi zsinagóga
(Németország) belső tere:
eredetileg 1034-ben
építették, de azóta többször
is elpusztult, és különböző
stílusokban újraépítették.*

A zsinagóga belső tere

- Kisebb és nagyobb belső terek

A Dohány utcai zsinagóga (1859) Európa legnagyobb működő zsinagógája. A földszinten 1492 férfi ülés, a női karzaton pedig (két oldalon két emeleten) 1472 ülés található.

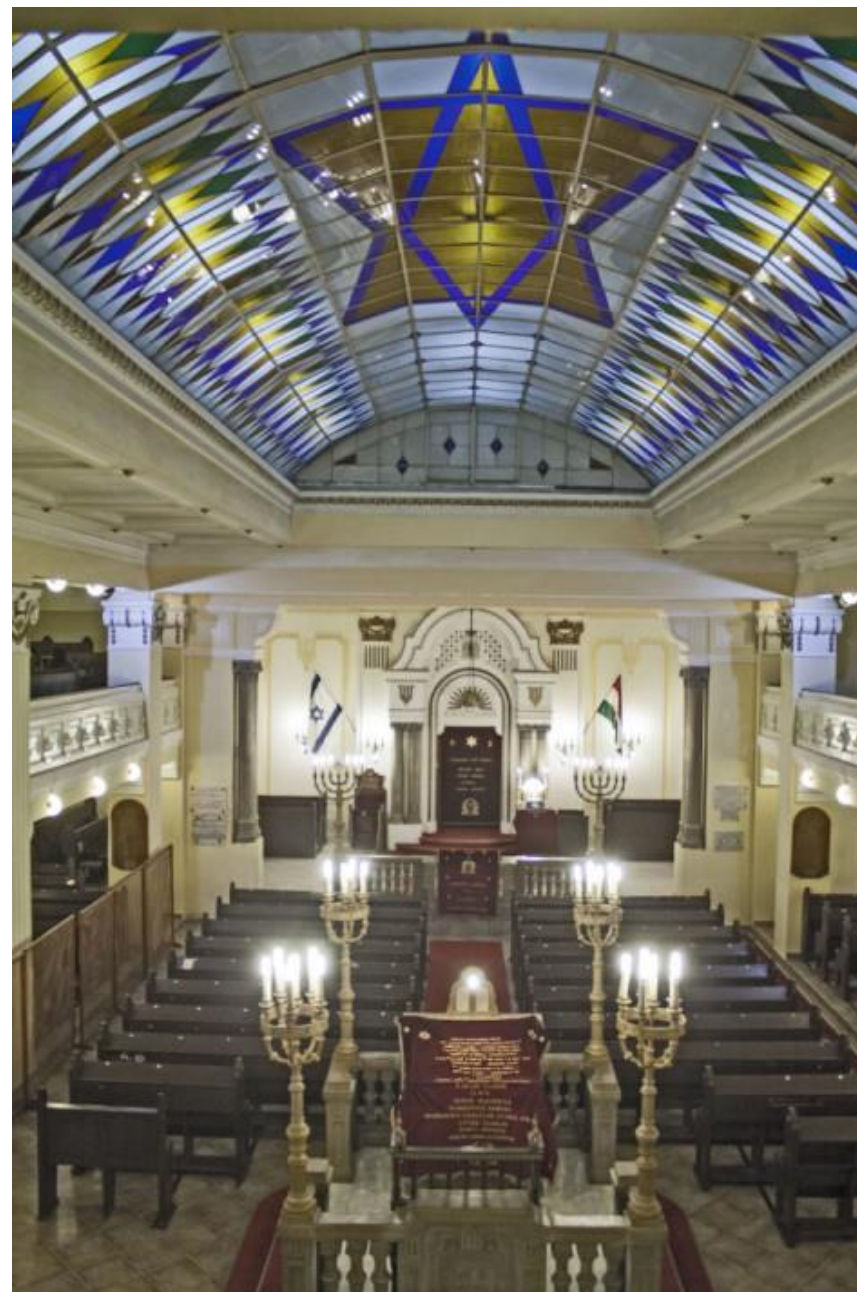
Forrás: http://www.dohany-zsinagoga.hu/?page_id=17

A zsinagóga belső tere

- Kisebb és nagyobb belső terek

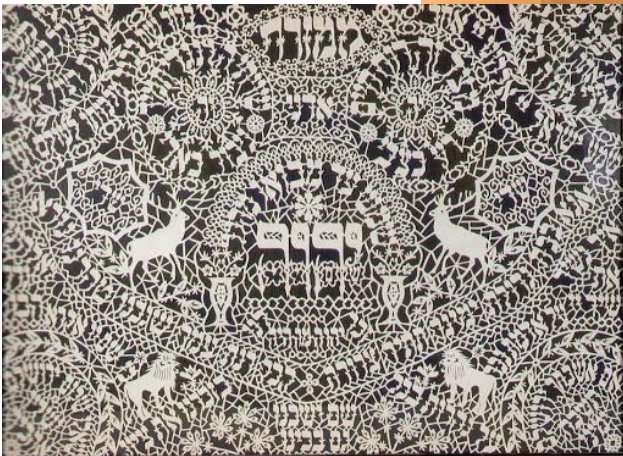
*A Hegedűs Gyula utcai zsinagóga (1911/1927):
egy bérház beépített udvarából alakították ki.
20. századi konzervatív neológia: a tóraolvasó
emelvény visszakerül középre.*

Forrás: <http://www.zsinagogak.hu/index.php/hegedus-gyula-utca/>

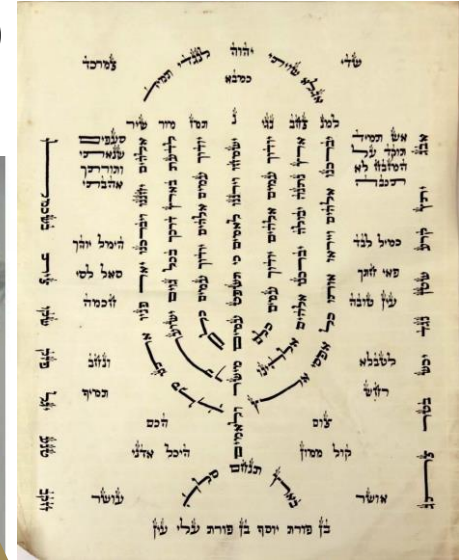
Táblák

Mizrah-tábla a „keleti” falon

Sivíti-tábla az előimádkozó előtt

לְשׁוֹיִתִּי יְהוָה לְנִגְדֵי תָמִיד (Zsolt 16,8)
„Az Örökkévalót mindig magam előtt tartottam” (IMIT)
„Az Úrra néztem szüntelen” (Károli)
„Az ÚRra tekintek szüntelen” (RÚF)

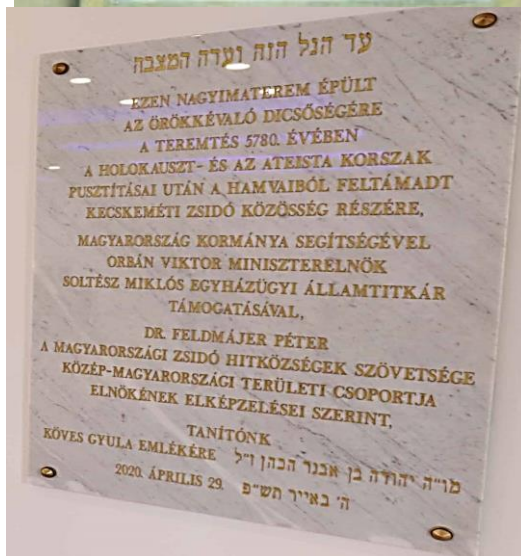
Hetizsakasz és további fontos liturgiai információk

Emléktáblák

Emléktáblák a zsinagóga előterében
 jarcajtkor (halálzási évfordulón)
 meggyűjtható emlékmécsesekkel

Prof. Schweitzer József emléktáblája a Rabbiképző tanzsinagógájában

Politikai vitát kiváltó emléktábla a felújított kecskeméti imateremben (2020)

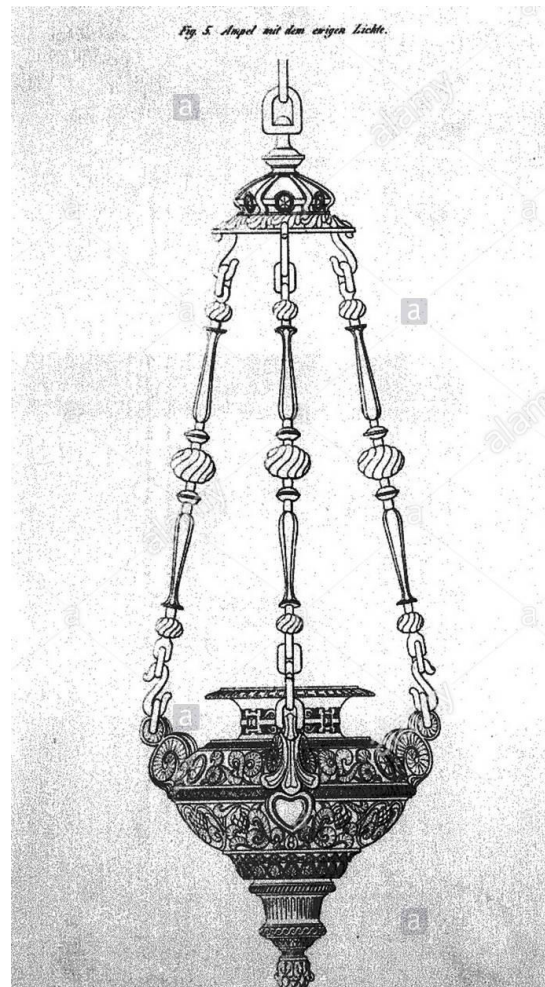

A Ferenc József idején megnyitott zsinagóga Meranóban (ma Olaszország)

Az örökmécses / *ner tamid* נֵר תָּמִיד

A frigyszekrény előtt lóg a plafonról.

Az ima három fókuszpontja

- Tóraszekrény / frigyszekrény
- Az előimádkozó állványa: *amud / omed*
- Tóraolvasó emelvény *bima*
és (vagy csak) asztal
 - Középen vagy elől?
 - Magasítva és körbekerítve
(ha lehet)

Biró Tamás, A neológ és a református szakrális tér átalakulása a 19. században: Egy strukturális-összehasonlító vallástörténeti ujjgyakorlat. In: Oláh János és Zima András (szerk.), *Schöner Alfréd hetven éves – Essays in Honor of Alfred Schöner*. Budapest: Gabbiano Print Kft., 2018, pp. 67-83.
http://birot.web.elte.hu/files/Biro-Schoner_A-Festschrift-preprint.pdf

A zsinagóga belső elrendezése (alapképlet)

mizrah
„kelet”

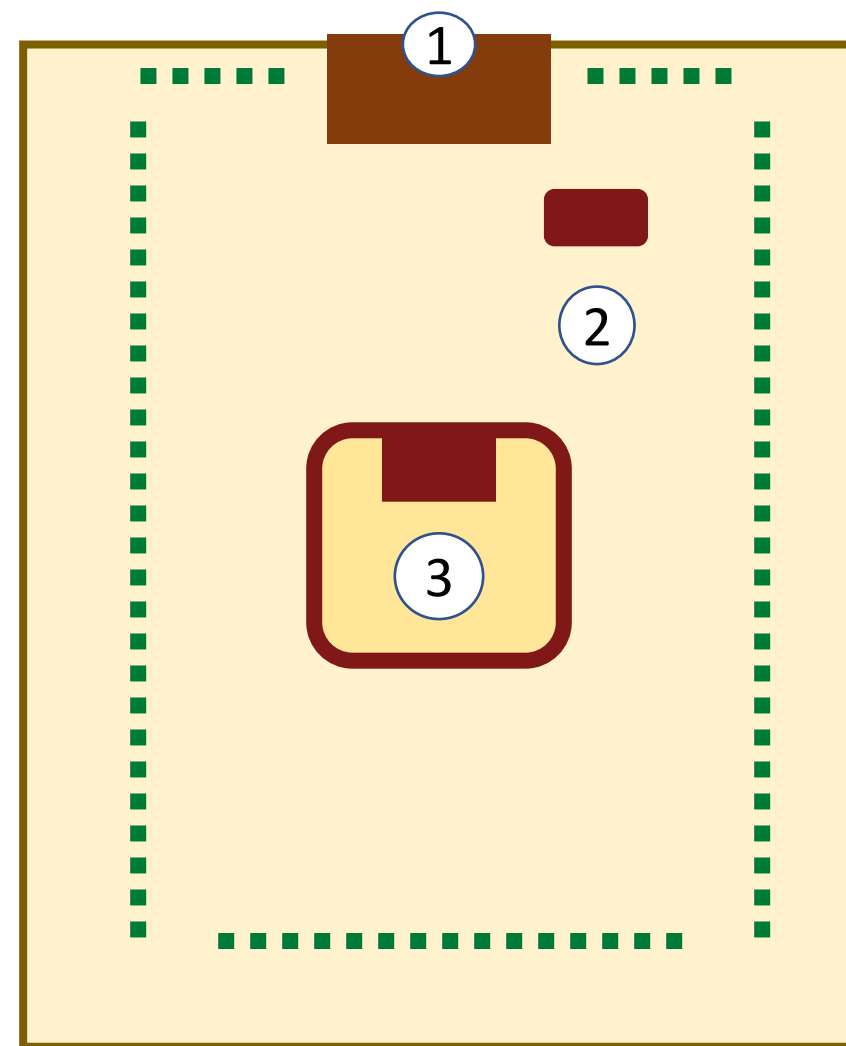
Hagyományos: középkori és kora újkori zsinagógák, nem askenázi közösségek, stb.

1. Frigyszekrény
2. Omed: előimádkozó állványa (mélyebben?)
3. Bima: tóraolvasó emelvény és asztal

székek vagy padsor

Az imádkozók középre néznek, kivéve, amikor a csendes Amidát kelet felé fordulva mondják állva.

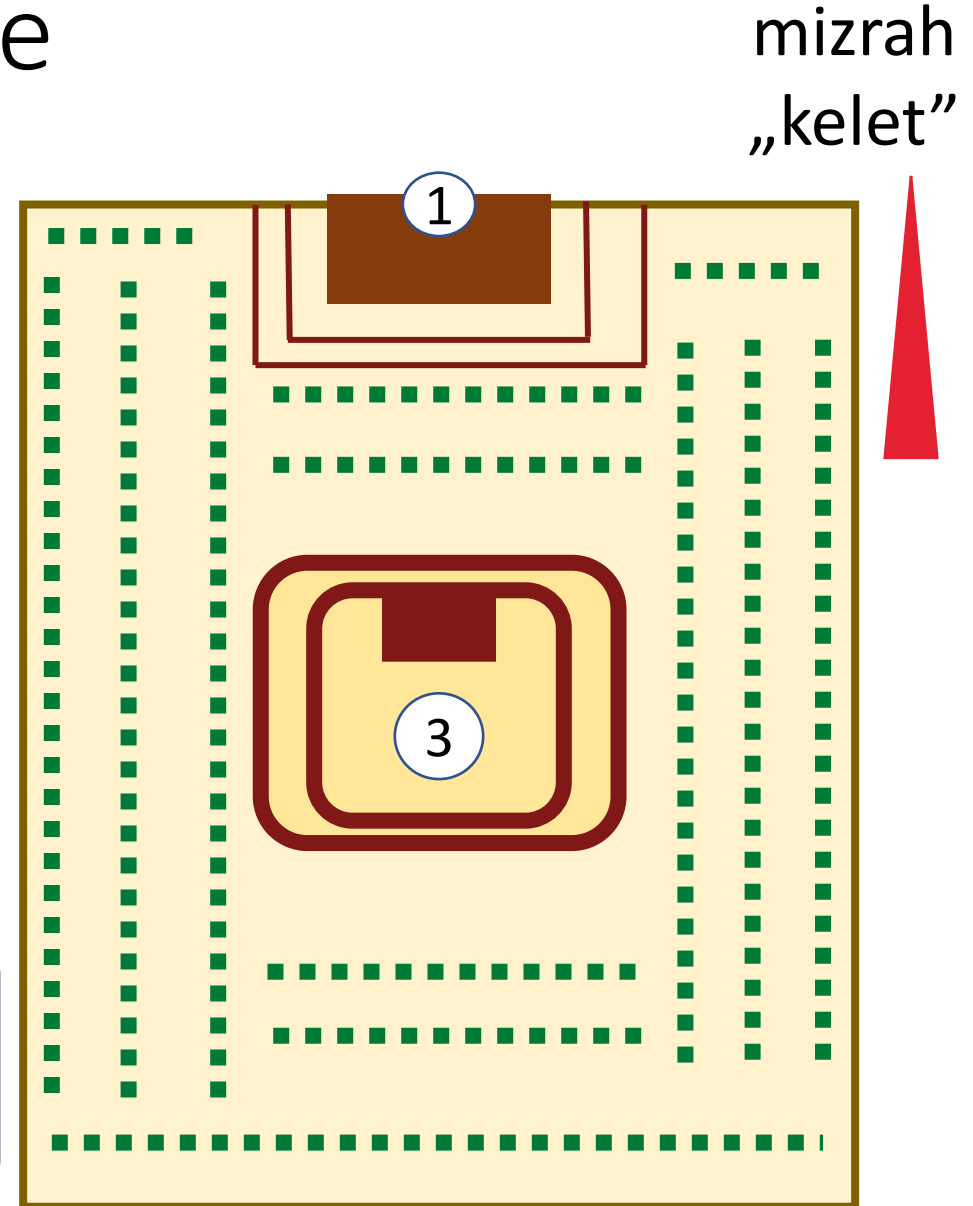
A zsinagóga belső elrendezése

Hagyományos: középkori és kora újkori zsinagógák, nem askenázi közösségek, stb.

1. Frigyszekrény emelvényen áll
2. Omed: előimádkozó állványa
3. Bima: tóraolvasó emelvény és asztal

■ ■ ■ ■ székek vagy padsor

Az imádkozók középre néznek, kivéve, amikor a csendes Amidát kelet felé fordulva mondják állva.

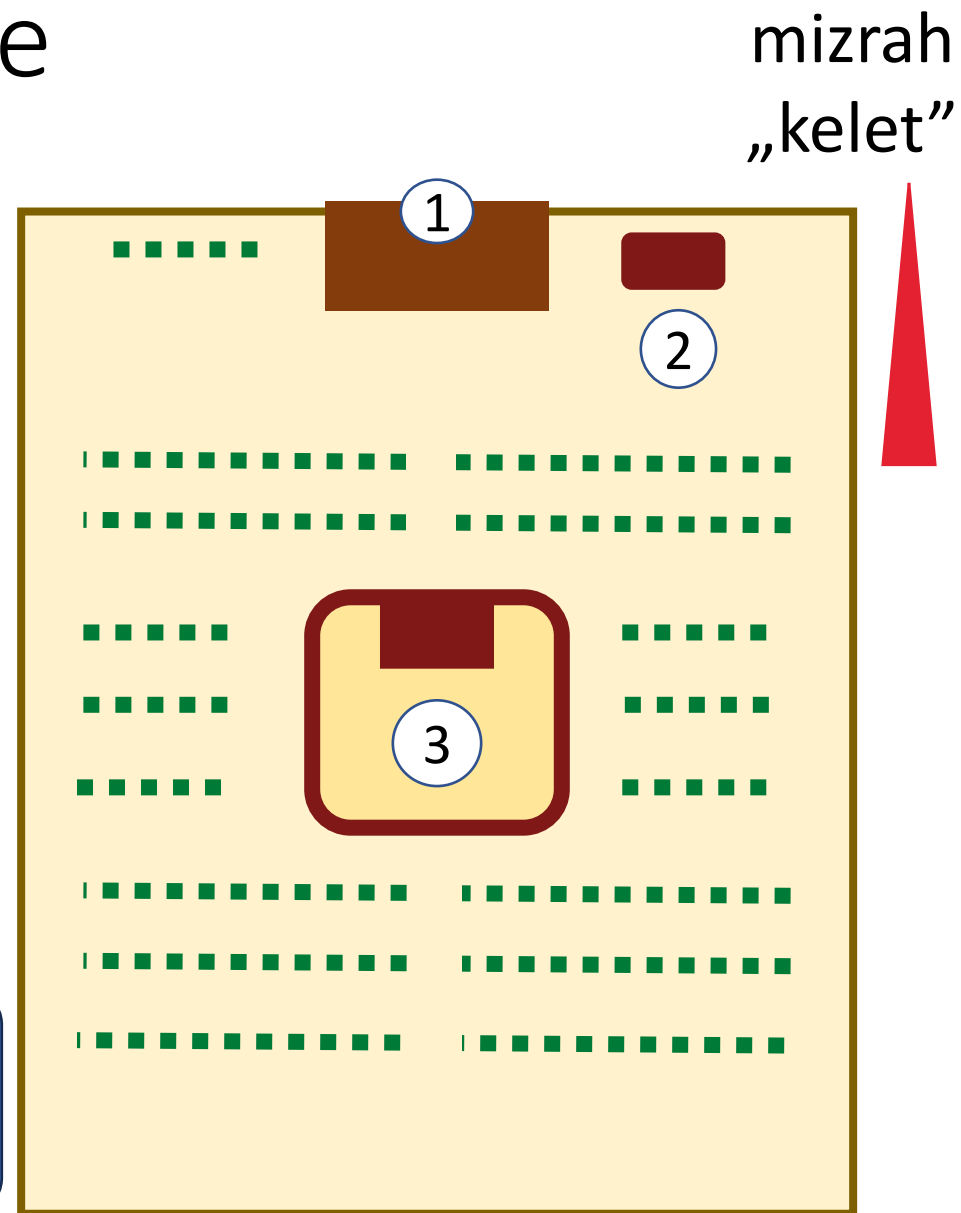
A zsinagóga belső elrendezése

Újkori hagyományos zsinagóga.

1. Frigyszekrény (gyakran emelvényen)
2. Omed: előimádkozó állványa
3. Bima: tóraolvasó emelvény és asztal

■ ■ ■ ■ székek vagy padsor

Az imádkozók a mizrah felé néznek, kivéve az előljárók a keleti falnál.

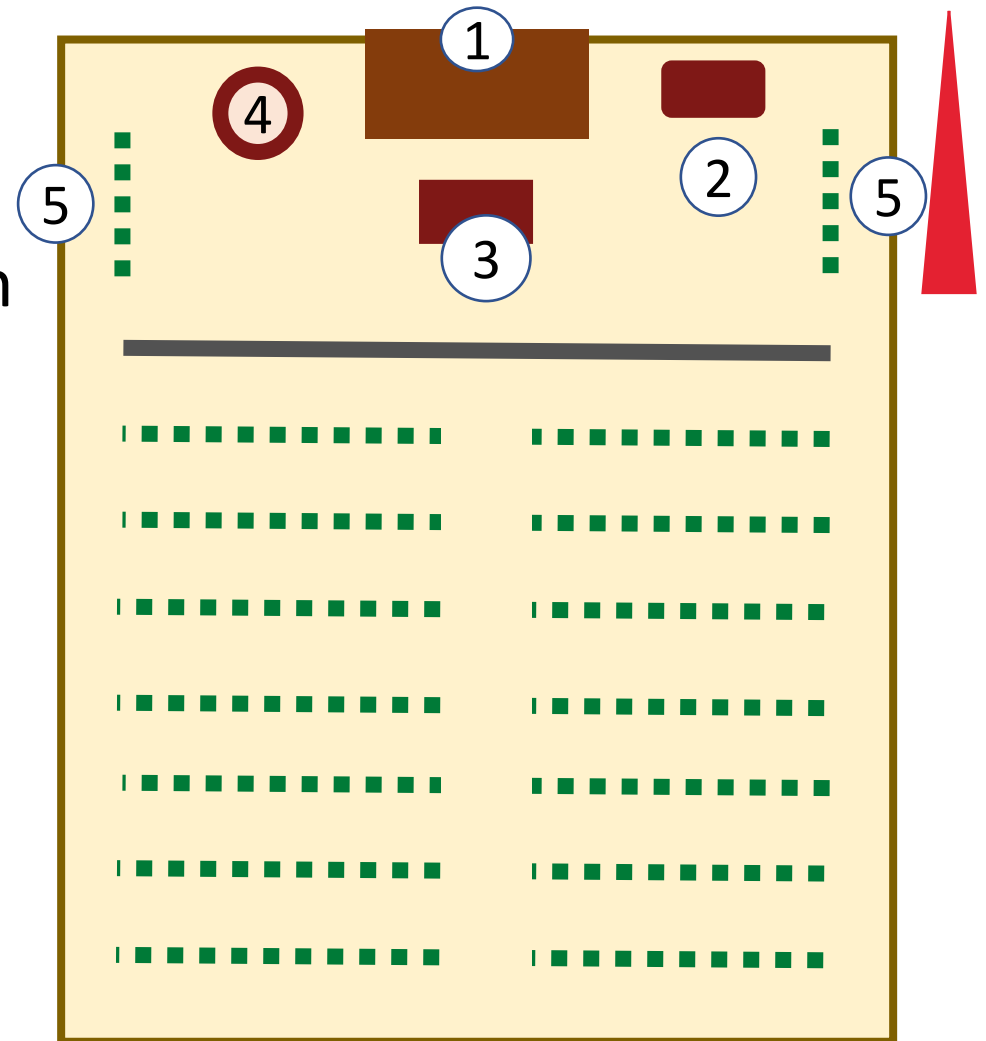
A zsinagóga belső elrendezése

mizrah
„kelet”

19. századi neológ zsinagóga.

1. Frigyszekrény és az elülső tér emelvényen
 2. Omed: előimádkozó állványa
 3. Bima: tóraolvasó emelvény és asztal
 4. A rabbi széke
 5. Elöljárók padjai
- ■ ■ ■ székek vagy padsor

+ kórus
+ orgona

A zsinagóga belső elrendezése

A neológia újításai a 19. században:

- Emelvény („színpad”) elöl: frigyszekrény, a rabbi széke, előljárók padjai, pulpitus a *dróséhoz* (prédikációhoz) stb.
- A **tóraolvasó asztal előre** kerül erre az emelvényre.
- Orgona: (vegyes)kórus és orgonazene.
- A rabbik „papi ornátust” öltenek fel.
- Esketés (hüppe / huppa / esküvői baldachin) a zsinagógán belül.
- Tornyos épület.

Dohány utcai zsinagóga, 1859

http://magyarzsido.hu/index.php?option=com_catalogue&view=detail&id=48&Itemid=20

Dohány utcai zsinagóga, 1859

<http://www.dohany-zsinagoga.hu/wp-content/uploads/2015/06/wDSC01074.jpg>

https://hu.wikipedia.org/wiki/Doh%C3%A1ny_utcai_zsinag%C3%B3ga#/media/File:Budapest_Zsinagoga.png

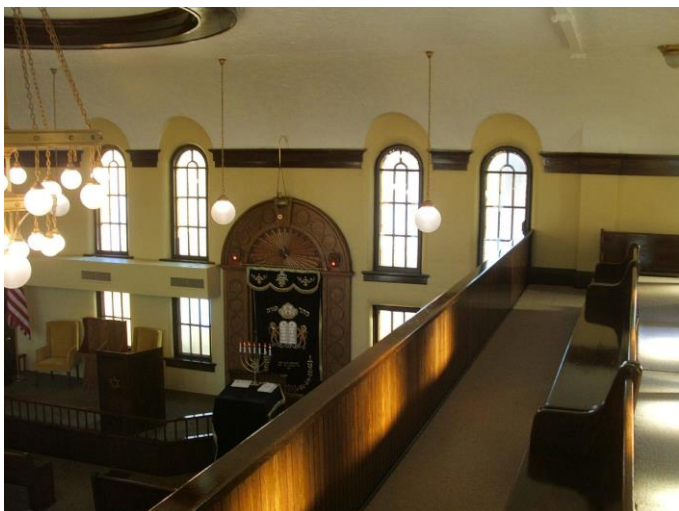
http://www.dohany-zsinagoga.hu/?page_id=22

https://hu.wikipedia.org/wiki/Doh%C3%A1ny_utcai_zsinag%C3%B3ga#/media/File:Synagogue-Budapest.jpg

A női karzat / *ezrat nasim* עֲזָרַת נְשִׂים

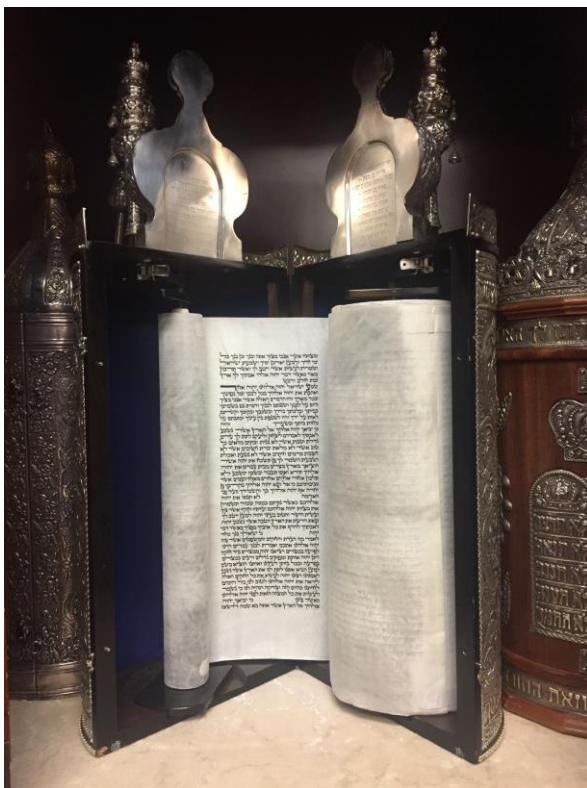
- *Ezrat nasim* עֲזָרַת נְשִׂים:
 - Jeruzsálemi szentélyben a külső udvar („*nők udvara*”): nők eddig jöhettek.
 - Zsinagógában: karzat vagy térben más módon elválasztott női szekció.
- *Mehica* מְהִיצָה ('elválasztás'):
Pl. függöny, vasrács, üveg, gyékényfonat. Minél ortodoxabb, annál sűrűbb.
- Hagyományosan (más vallásokban is) nemek szerinti szegregáció.
- Hagyományos közösségekben csak kevés nő / ritkán mennek zsinagógába.
- Középkori zsinagógákban pl. nők a szomszédos teremben, kis ablakkal.
- Modernebb közösségekben nincs. Vagy: jobb oldalon férfiak, bal oldalon nők.

A nõi karzat / ezrat nasim עֲזֵרַת נָשִׁים

A zsinagóga belső tere és berendezési tárgyai

- ablak
- aron ha-kodes (tóraszekrény)
- mizrah (keleti fal)
- mizrah-tábla
- szefer Tora (tóratekercs)
- parokhet (függöny)
/ kaporet (drapéria)
- ner tamid (örökmécses)
- amud / omed (előimádkozó állványa)
- siviti-tábla az előimádkozó előtt
- ülőhelyek
- bima (dobogó)
- ezrat nasim (női karzat), mehica
- menóra
- kijor (kézmosó) és kancsó
- kupa: jótékonyági persely
- hüpe (huppa / esküvői baldachin)
– udvaron

A tóratekercs

A tóratekercs: *széfer-tora* סֵפֶר תּוֹרָה

• Széfer (סֵפֶר): két rúd ↔ megilla (מְגִלָּה): egy rúd (ld. a korábbi dián)

• Pergamen (קְלָף *k'laf*) + éc hajim ('életfa': két farúd, melyre feltekerik)

• Tóra-mutató / jad ('kéz')

Tóramutató a Magyar Zsidó Múzeum gyűjteményéből:

<http://collections.milev.hu/exhibits/show/milev100/8>

A tóratekercs: *széfer-tora* סֵפֶר תּוֹרָה

- A Tóra felemelése (*hagbaha*), feltekeréselése (*gelila*) és felöltöztetése

משה ברא יצא נלד אמת נעט ובעל געזען, ג' אדר תר"ע ל' פ' יגדל בהרה-וילהופה ולמעשים טובים יברכך יי וישמרך וישם לך שלום אמר.
Wille-Marcel Joseph got. c. 1911 Antwerp, Belgium.

A tóratekercs: *széfer-tora* סֵפֶר תוֹרָה

- A Tóra felemelése, összekötözése és felöltöztetése
- *Gartel / Wimpel*: szalag
- *Mantel*: köpeny

A tóratekercs: *széfer-tora* סֵפֶר תּוֹרָה

- A Tóra felöltöztetésének lépései
(vö. a főpap ruházatával)

1. Mantel / köpeny

2. Jad / mutató

3. Vért vagy pajzs

4. a. Korona

b. Rimon

(‘granatalma’)

2. *jad / tóramutató*

3. *tóravért / -pajzs*

4. *rimonpár*

4. *korona*

A tóratekercs: *széfer-tora* סֵפֶר תּוֹרָה

- Javasolt irodalom: Buda Zsófia, „Zsidó iparművészet – liturgikus tárgyak”, in: Dezső Tamas (szerk.), *Ókori és keleti művészet* (ELTE digitalis jegyzet, 2006), http://gepeskonyv.btk.elte.hu/adatok/Okor-kelet/Okori.es.keleti.muveszet/index.asp_id=589.html.
- Tórakorona, rimonpár, tóravért és tóramutatók a Magyar Zsidó Múzeumból.

A tóratekercs: *széfer-tora* סֵפֶר תּוֹרָה

- Javasolt irodalom: Buda Zsófia, „Zsidó iparművészet – textilek”, in: Dezső Tamas (szerk.), *Ókori és keleti művészet* (ELTE digitalis jegyzet, 2006), http://gepeskonyv.btk.elte.hu/adatok/Okor-kelet/Okori.es.keleti.muveszet/index.asp_id=580.html.
- Parokhet, kapporet, Wimpel és Mantel (tóraköpeny) a Magyar Zsidó Múzeumból.

A tóraszekrény:

helye, környezete és textíliái

A frigyszekrény / tóraszekrény / aron ha-kodes kinyitva

Figyeljük meg:

- Nők balra,
férfiak jobbra.
- Tóraolvasó
asztal a koralát
és a frigyszekrény közt.

A Rabbiképző
tanzsinagógája

<https://or-zse.hu/az-egyetem-tanzsinagogaja/>

Fotó: Földi Bence

A bezárt és kinyitott tóraszekrény / *aron ha-kodes*

אַרוֹן הַקֹּדֶשׁ

Emelvény és / vagy korlát

A tóraszekrény környezete és textíliai

kaporet

parokhet
(függöny)

örökmécses
ner tamid

amud / omed
(az előimádkozó
állványa, előtte
gyertya és *siviti*-tábla)

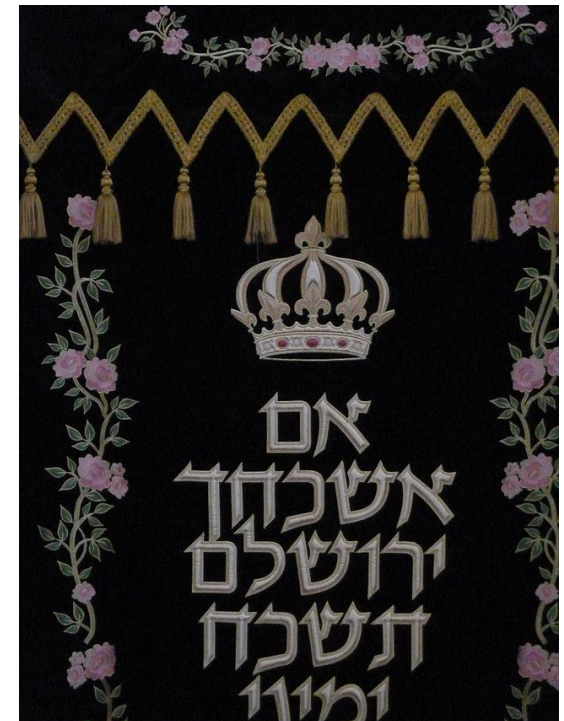
A tóraszekrény textíliái

kaporet

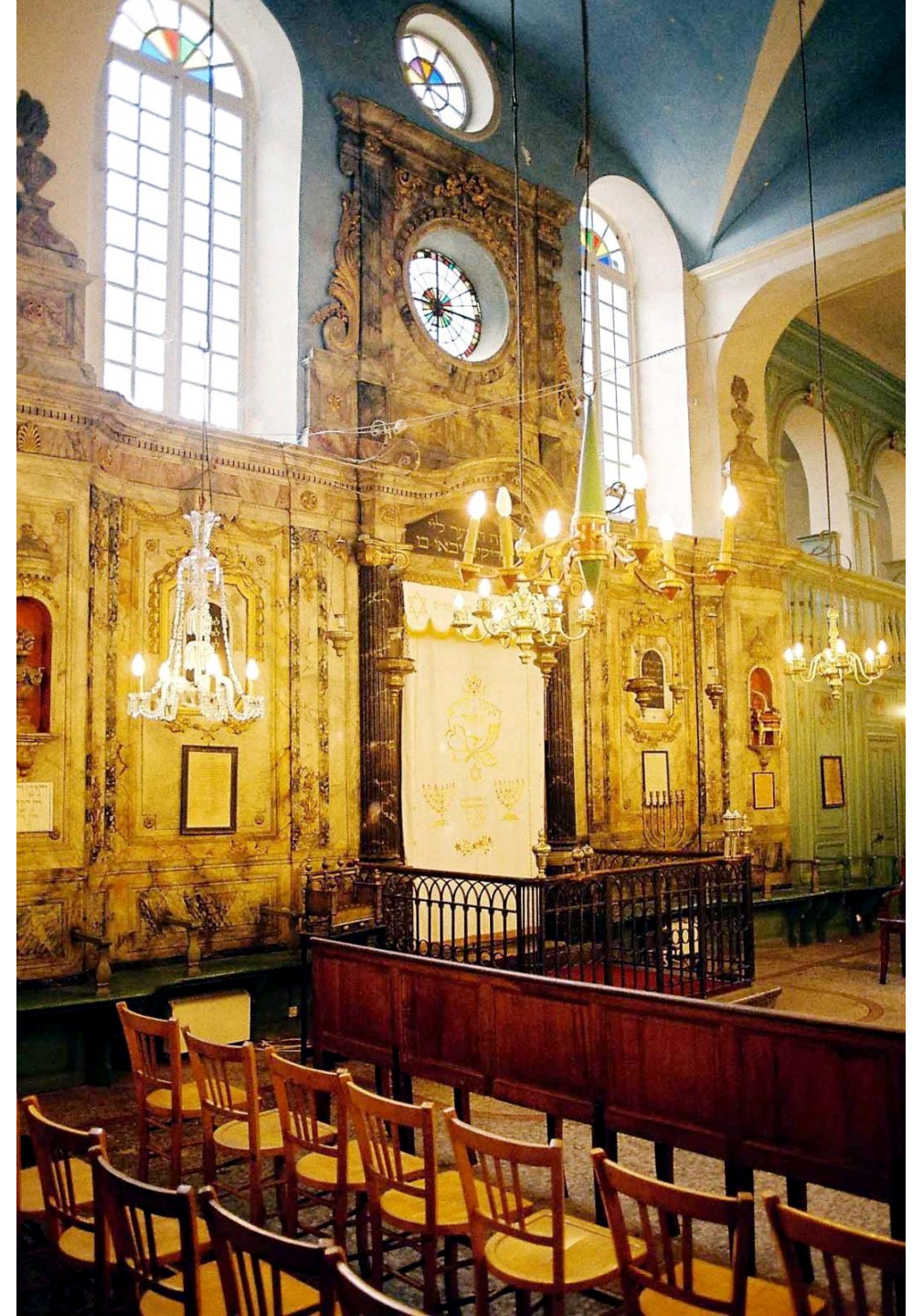
Hasonló bársonytextíliák a zsinagógában például a tóraolvasó asztalon és az előimádkozó előtt is. Gyakran az adományozó nevével.

parokhet

A tóraszekrény textíliai

*az őszi nagyünnepnek
színe a fehér:*

Szimbólumok a zsinagógában

Szimbólumok a zsinagógában

**Nézzük végig ismét az előző képeket,
és írjuk össze a chatben,
milyen szimbólumok jelennek meg
a kegytárgyakon.**

Szimbólumok a zsinagógában

- A Tóra koronája: כֶּתֶר תּוֹרָה = כ"ת
- Júda oroszlánja
- Kőtáblák
- Két oszlop: *Jákin és Bóaz*, két bronzoszlop a salamoni szentély bejáratánál.
- Dávid-csillag („Dávid pajzsa”)
- Menóra: egyszerre általános zsidó szimbólum és a szentély tartozéka is.
- Rimon: gránátalma alakú díszek a főpapi ruházaton.
- Kohanita áldó kezek, a főpap ruházatának más elemei, stb. stb. stb.

Feliratok:

- Zsoltáridézetek, egyéb bibliai idézetek.
- Népszerű idézetek pl. a Misna Avot-ból.
- Adományozók nevei, adományozás ideje és az elhunyt(ak) neve, aki(k)nek az emlékére adományoztak.

Feladat a jövő hétre

Feladat a következő alkalomra

- Kedd estig felkerül a Teamsbe (ELTE) / Moodle-ba (OR-ZSE).

Cél: kicsit jobban megismerkedni egyes imák, áldások szövegével és a zsidó imakönyvvel.

- Max. 10 pont = a félév végi jegy 5%-a.
- Leadás a Teamsen belül (ELTE) / Moodle-ban (OR-ZSE).
- Határidő: november 19., vasárnap éjfél (23:59).

*Köszönöm a figyelmet,
és viszlát jövő héten!*